

HARAKATLAR STRATEGIYASI
2017-2021

II ХАЛҚАРО ИЛМИЙ-АМАЛИЙ КОНФЕРЕНЦИЯ

Ўзбекистон Республикаси ҳаракатлар
стратегияси: макроиқтисодий
барқарорлик, инвестицион фаоллик ва
инновацион ривожланиш истиқболлари

Илмий маъруза ва мақолалар
тўплами

II ШУЎБА

2019 йил 27-28 май

7. Widrow B. 1963. A statistical theory of adaptation. Adaptive control systems. New York: Pergamon Press.

8. Круглов В.В. Дли М.И. Голунов Р.Ю. Нечёткая логика и искусственные нейронные сети. – М: ФИЗМАТЛИТ. – 2001.

«БЭМ - Бухгалтерга электрон мадад» дастурий таъминотида солиқ ҳисоботини тақдим этишни такомиллаштириш

Алмуродов Абдулла Алмурадович¹

¹*иқтисод фанлари номзоди, ТДИУ доценти, e-mail: a.almurodov@tsue.uz*

Файзиева Наргиза Рабимовна²

²*ТДИУ докторанти, n.fayzieva@tsue.uz*

Файзиева Дилафруз Рабимовна³

³*Қибрай молия-иқтисодийёт коллежи ўқитувчиси*

Иқтисодиётни стратегик ривожлантириш шароитида солиқ идоралари ва солиқ тўловчилар ўртасидаги муносабатларда интерактив хизматларни кенг жорий этиш, ўзаро сифатли ахборот алмашинувини йўлга қўйиш, солиқ тўловчиларга қулайликлар яратиш муҳим масалалардан ҳисобланади [3, 89]. Бухгалтерия ҳисобини юритишни тўлиқ автоматлаштирадиган БЭМ дастурий таъминоти солиқ тизимини модернизация қилиш талабларига жавоб берадиган дастурлардандир [1, 111; 2, 18]. БЭМ дастурий таъминоти бухгалтерия ҳисобини автоматлаштириш соҳасида фаол ишлай бошлади. Бугунги кунда:

- фаолияти турли хизматлар, улгуржи ва чакана савдо, ишлаб чиқариш кабилардан иборат бўлган турли корхоналар ва бюджет ташкилотлари;
- ягона солиқ тўлови тўловчилар ва умумбелгиланган солиқлар тўловчилар, бозорлар, олий ўқув юртлари ва бошқалар учун бир неча муваффақиятли ечимлар яратилди.

БЭМда 30 дан ортиқ юқори малакали мутахассислар: дастурчилар ва бухгалтерлар фаолият кўрсатади. Улар орасида САП ва САТ сертификатларига эга бўлганлари бор. БЭМ лойиҳасининг асосий маҳсулотлари:

- “БЭМ-Бухгалтерга электрон мадад” бухгалтерлар учун дастурий таъминот;

- “БЭМ-Инфо” ахборот-ҳуқуқий базаси.

Дастурий маҳсулот бухгалтерия ҳисобини автоматлаштириш бўйича сифатли замонавий дастурий таъминотга қўйилган барча талабларга жавоб беради. Унинг асосий сифат кўрсаткичларига қуйидагилар киради:

➤ бухгалтерия ҳисобини тартибга солиш, бухгалтерия ҳисобидан олинadиган ахборотлар ҳажмининг ортиши;

- кўрсатмаларни бажариш ва ҳужжатлар устида ишлаш вақтининг қисқариши;
- барча турдаги ҳужжатлар, ҳисоботлар, электрон архивни мавзулар бўйича автоматлаштириш;
- ҳужжатлар мавжудлигини текширишнинг осонлашиши;
- ҳужжатларнинг қоғоз нусхаларини тайёрлаш, кўпайтириш, тарқатиш жараёнлари қисқариши, айрим ҳолларда улардан воз кечилиши ҳисобидан маблағларни сезиларли тежаш;
- бошланғич маълумотларни кам вақт ичида тузатиш;
- бухгалтерия ва молия ҳисоботлари тузишни автоматлаштириш;
- ўзлаштиришнинг осонлиги.

Бухгалтерия участкалари алоҳида-алоҳида ажратилган. Ташкилот ходимлар учун харажатларни оширмасдан кенгайтириш ва ривожланиши мумкин. Фаолият “шаффофлиги”га эришиш имконияти мавжуд. Солиққа тортиладиган ҳажмларни яширганлик учун жарима ва пенялар миқдорини ҳисобга олганда, одатда, айнан бухгалтерия хатолари бунга сабаб бўлади, бу жуда муҳим омилдир. Ишончлилиқ - ягона бошқарувдаги ягона электрон архивда нейтрал ҳолда сақланиш, ҳужжат ҳақидаги барча маълумотлар сақланиши, жумладан, ўзгаришлар ва келишувлар киритилганда, барча версиялар сақланиб қолиши ҳужжатларнинг қоғоздаги фонди сақланиши таъминланиши, қоғоздаги оригинал ҳужжатларнинг яроқсизланиши ёки йўқолиши олди олиниши ёзилган ахборотларнинг бир неча ўн йиллик кафолатланган сақланиш муддати таъминланиши. Хавфсизлик - архивнинг ҳам атайин, ҳам тасодифан йўқ қилинишидан кафолатланган ҳимоянинг сифат жиҳатдан янги даражаси: нафақат ҳужжатлар, балки бухгалтериянинг алоҳида участкаларига кириш ҳуқуқи регламентацияси. Ҳужжатлар билан боғлиқ барча операциялар ва тизимда амалга оширилган барча ҳаракатларни рўйхатга олиш ҳужжатларни шифрлаш ва электрон рақамли имзодан фойдаланиш имконияти. Йўқ қилинган ҳужжатларнинг архив нусхаларини тиклаш ва кўриш имконияти. Дастур ҳақида “БЭМ – Бухгалтерга электрон мадад” ҳар қандай турдаги фаолият билан шуғулланувчи ташкилотларга бухгалтерия ҳисобини юритиш учун тайёр ечимдир. Бугунги кунда:

- ✓ “БЭМ-Кичик корхоналар”;
- ✓ “БЭМ-Бозорлар”;
- ✓ “БЭМ-Бюджет ташкилотлари” дастурлари мавжуд.

Дастурлар билан, ҳатто, бошловчи фойдаланувчилар ҳам ишлаши мумкин. Дастур икки тилда: ўзбек ва рус тилларида яратилган. Тармоқда ишлаш имконияти мавжуд. Амалдаги қонунчиликка мувофиқ дастурларни ҳар чорак бепул янгилаш амалга оширилади. БЭМнинг дастурий маҳсулотлари амалдаги қонунчиликнинг барча талабларига жавоб беради ва бошқа барча муқобилларидан фарқли ўлароқ, қўшимча солаш ва конфигурация қилишни талаб этмайди. Бухгалтер корхона, ходимлар ва операциялар бўйича бошланғич маълумотларни киритса кифоя, қолган барчасини дастурнинг ўзи тез ва тўғри амалга оширади. Агар корхона кичикроқ бўлса, бир соатдан кейинроқ солиқ ва

бухгалтерия ҳужжатлари, кадрлар ҳисоби бўйича ва иш ҳақи бўйича бухгалтерия ўтказмаларини шакллантириш мумкин. Такдим этиладиган ҳужжатлар 21-БХМСнинг тасдиқланган шаклларига мос келади ва зарурат туғилганда, MS Excelга осонгина ўтади. Агар корхона йирик бўлса, айнан БЭМ дастури бухгалтерия ҳисобини юритиш жараёнини бир неча марта соддалаштириш ҳамда ҳар доим аниқ ва тўлиқ ахборотга эга бўлиши мумкин. Содда кўринишига қарамай, дастурлар махсус маълумотлар базаларидан фойдаланилган ҳолда яратилган ҳамда корхонадаги операциялар ва ходимлар сонидан қатъи назар киритилган маълумотларнинг ишончли сақланишини кафолатлайди.

БЭМ Бюджет ташкилотларида ҳисоб юритиш тизимини шакллантириш имконини беради. Дастурда бухгалтериянинг “Банк”, “Касса”, “Асосий воситалар”, “ТМЗ”, “Ойлик иш ҳақи”, “Хизматлар” каби участкалари автоматлаштирилган. Буларнинг барчаси Ўзбекистон Республикасининг бухгалтерия ҳисоби тўғрисидаги қонунчилиги ва бюджет ташкилотларида ҳисоб юритишнинг ўзига хосликларига мувофиқ равишда амалга оширилган. БЭМ дастурларининг базавий имкониятларидан ташқари “БЭМ-Бюджет ташкилотлари”да бюджет ташкилотлари учун ўта муҳим бўлган қуйидаги жиҳатлар ҳам эътиборга олинган:

- дастурда бюджет ташкилотлари учун ўта муҳим бўлган бухгалтерия ҳисобини молиялаштиришнинг бир неча манбалари бўйича бўлиниши тизими ишлайди;

- ташкилотларнинг харажатлар базавий сметаси “Харажатлар базавий сметаси” ҳужжатида акс этади, “Сметаларга тузатиш киритиш” ҳужжати ёрдамида эса ташкилотларнинг сметаларида бир йил ичида юз берадиган ўзгартиришлар киритилади;

- харажатлар қисмлари бўйича қолдиқлар суммаларини Тўлов топшириқномасини тўлдириш пайтида кўриш мумкин;

- белгили муддат хизмат қилгани учун устамани автоматик ҳисоблаш амалга оширилган;

- ходимларнинг иш ҳақларини ҳам белгиланган маошлар бўйича, ҳам ходимларнинг разрядини кўрсатган ҳолда ҳисоблаш.

БЭМ дастурида ишлаш натижасида қуйидаги ҳисоботлар автоматик равишда шаклланади:

- 1-ох шакл - “Харажатлар сметалари ижроси ҳақидаги ойлик ҳисобот”;
- 1 шакл - “Харажатлар сметалари ижроси баланси”;
- 2 шакл - “Бюджет бўйича харажатлар сметалари ижроси ҳақидаги ҳисобот”;
- 2 рж шакл - “Ривожланиш фонди маблағларининг тушуми ва сарфланиши ҳақидаги ҳисобот”;
- 3 ВМКН шакл - “Вақтинчалик меҳнатга лаёқатсизлик бўйича нафақа”;
- 5 шакл - “Асосий воситаларнинг ҳаракатлари ҳақидаги ҳисобот”;
- 6 шакл - “Моддий қийматлар ҳаракатлари ҳақидаги ҳисобот”.

“БЭМ-Бюджет ташкилотлари” дастури янги счётлар режаси бўйича ишлайди. “БЭМ-Кичик корхоналар” дастурининг ишчи шакли кичик ва ўрта бизнес корхоналари бухгалтериясининг асосий участкаларини ЎЗР қонунчилигига мувофиқ равишда автоматлаштириш имкониятини беради. Дастур интерфейси фойдаланишга қулай ва содда бўлиб, ўз ичига қуйидагиларни олади:

1. Асосий меню.

2. Юқори панель бухгалтерия ҳисоби участкаларига бўлинган бўлиб, уларда кўрсатилган бўлимларнинг энг кўп ишлатиладиган объектлари акс эттирилган.

3. Ўнг панель – Солиқ тўловчининг тақвимида давлат органларига ҳисоботлар топшириш саналари ҳақидаги ахборот акс этади.

4. Чап панелда бухгалтерия ҳисобининг барча участкалари акс эттирилган бўлиб, улар босилганда дастурнинг танланган бўлимга тегишли барча объектлари акс этади. Дастурда бухгалтериянинг қуйидаги участкалари билан ишлаш кўзда тутилган:

Банк. “Банк” бўлими миллий ва хорижий валютадаги нақд бўлмаган пул маблағларининг ҳаракатини акс эттиради. Бирламчи банк ҳужжатларини (тўлов топшириқномаси ва талабномаси) расмийлаштириш имконини беради.

Касса. “Касса” бўлими касса операциялари ҳисобини таъминлаш, бирламчи касса ҳужжатларини (миллий ва хорижий валютадаги кирим ва чиқим ордерлари) расмийлаштириш имконини беради. Касса ҳужжатлари асосида касса китобини автоматик шакллантиради.

Узоқ муддатли активлар ҳисоби. “Асосий воситалар” бўлиmidан фойдаланиш асосий воситалар объектлари ҳисобини уларнинг жойлашган жойи бўйича ва моддий жавобгар шахслар бўйича юритиш, ҳисобга қабул қилиш, топшириш, ҳисобдан чиқариш, асосий воситалар объектларини тўғридан-тўғри ёки индекс усулида қайта ҳисоблашни амалга ошириш, амортизация ҳисоблашни амалга ошириш, номоддий активлар ҳисобини юритиш ва уларга амортизация ҳисоблаш имконини беради. Бир ой давомида ҳисобланган амортизациялар суммаларини бир неча счётлар ёки таҳлилий ҳисоб объектлари ўртасида тақсимлаш мумкин. “Асосий восита инвентаризацияси” ҳужжати асосида эса “Инвентаризация рўйхати” ва “АВ инвентаризацияси натижаларининг солиштирма қайдномаси” ҳисоботлари шаклланади. Асосий воситаларни қабул қилиш-топшириш, асосий воситаларни тугатиш ҳужжат ва бошқаларнинг шаклланиши имконияти мавжуд.

ТМЗ ҳисоби. Савдо. “ТМЗ ҳисоби” бўлими материаллар ҳисобини моддий жавобгар шахслар бўйича ва сақланиш жойлари бўйича юритиш, зарурий барча бирламчи ҳужжатларни (кирим ордерлари, юкхатлар, ҳисобдан чиқариш ҳужжатлари, материал ҳисоботлар ва инвентаризация ҳужжатлари) шакллантириш имкониятини беради. Шунингдек, материалларни ҳисобдан чиқаришнинг икки усули - ФИФО ва АВЕСО ҳам кўзда тутилган. “Савдо” бўлиmidан фойдаланиш улгуржи ва чакана савдо ҳисобини автоматлаштиришга имкон яратади. Ушбу модуль ёрдамида омборлар ва

дўконларда товарларнинг мавжудлигини ҳисобга олиш, мижозлар ва таъминотчилар базасини юритиш, товарлар кирими ва чиқимини расмийлаштириш, зарур барча бирламчи ҳужжатларни (юкхатлар, счётофактуралар, товар ҳисоботлари, инвентаризация ҳужжатлари ва шу кабилар) шакллантириш, контрагентлар билан ўзаро ҳисоб-китоблар ҳолатини кузатиб бориш мумкин.

Ишлаб чиқариш. “Ишлаб чиқариш” бўлими корхонанинг моддий ресурслари ҳисобини ва тайёр маҳсулотлар ишлаб чиқаришни ҳужжатли расмийлаштиришни автоматлаштиришга мўлжалланган. Бўлим моддий ресурслар билан боғлиқ тайёр маҳсулотларнинг келиб тушиши, ҳисобдан чиқарилиши ва таннархини ҳисоблашни, харидорларга бериш ва бошқа шу каби операцияларни автоматлаштириш имконини беради.

Хизматлар кўрсатиш. “Хизматлар кўрсатиш” бўлими хизмат кўрсатиш шартномалари ҳисобини юритиш ва улар асосида бажарилган ишлар ҳужжатларини автоматик шакллантириш, шунингдек, чет корхоналар хизматлари ҳисобини юритиш имконини беради.

Иш ҳақини ҳисоблаш. “Иш ҳақини ҳисоблаш” бўлими меҳнатга ҳақ тўлаш бўйича ишчилар билан ҳисоб-китоблар ҳисобини автоматлаштириш имконини беради. Даромад солиғи сеткаларини автоматик шакллантириш, қўшимча тўлов ва чегирмалар маълумотномаларини юритиш, иш ҳақи, шунингдек, меҳнатга ҳақ тўлаш фондидан солиқлар ва ажратмаларни (даромад, пенсия, корхоналардан ЯИТ, ЖБПТ, касаба уюшмалари бадаллари) автоматик ҳисоблаш кўзда тутилган. Ташкилотда фойдаланиладиган ҳисоблашнинг ҳар хил турларини киритиш имконияти мавжуд. Шунингдек, ушбу бўлимда ходимларнинг пластик карточкаларига пул ўтказиш ҳам кўзда тутилган. Бўлим 10 дан ортиқ ҳисоботларни (ҳисоб-китоб варағи, ҳисоб-тўлов қайдномаси, ходимларнинг даромадлари ҳақидаги маълумотлар ва шу кабилар) ўз ичига олган бўлиб, уларни кўриб чиқиш ва қоғозга чиқариш мумкин.

Регламент. Бўлим ойнинг якунловчи операциялари – валюталарни қайта баҳолаш, молиявий натижаларни аниқлаш, солиқлар ҳисоб-китоби, курслар ва суммалар фарқлари ҳисоб-китоби ва шу кабиларни юритиш имкониятини беради.

Стандарт ҳисоботлар. Ушбу бўлимда таҳлилий характердаги барча стандарт ҳисоботлар (счётлар қолдиқлари, оборотлари ва ажратмалар бўйича алоҳида-алоҳида) амалга оширилган. Ҳисоботларни созлашнинг жуда кўп вариантлари амалга оширилган. Шунингдек, дастурда қуйидаги шартномаларни шакллантириш кўзда тутилган: автотранспорт ижараси шартномаси; беғараз фойдаланиш шартномаси; ҳадя шартномаси; олди-сотди шартномаси; хизматлар кўрсатиш шартномаси; қарз тўғрисидаги шартнома; гаров тўғрисидаги шартнома; пудрат шартномаси; прокат шартномаси.

Регламент ҳисоботлари – солиқ идораларига тақдим этишга мўлжалланган солиқ ва бухгалтерия ҳисоботлари, шунингдек, турли жамғармаларга тақдим этишга мўлжалланган ҳисоботлар. Ҳисоботни шаблон кўринишида ва тўлдирилган ҳисобот (тўлдириш дастурга киритилган маълумотлар асосида

амалга оширилади) кўринишида шакллантириш имконияти мавжуд. Уларга қуйидагилар тааллуқли:

- ❖ 1 - шакл;
- ❖ 2 - шакл;
- ❖ 2а - шакл;
- ❖ 3 - шакл;
- ❖ Республика йўл жамғармасига ажратма;
- ❖ бюджетдан ташқари пенсия жамғармасига ажратма;
- ❖ мактаб таълимига ажратма;
- ❖ фойда солиғи;
- ❖ кўшилган қиймат солиғи;
- ❖ акциз солиғи
- ❖ сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқ;
- ❖ ер солиғи;
- ❖ мулк солиғи;
- ❖ инфратузилма солиғи;
- ❖ жисмоний шахслар даромадларидан солиқ;
- ❖ ЯИТ ва ижтимоий суғурта бадаллари ҳисоб-китоблари;
- ❖ ЖБПТ реестри;
- ❖ ягона солиқ тўлови ҳисоб-китоби;
- ❖ ягона ер солиғи.

Ҳисоботлар билан ишлашнинг умумий принциплари: “шакллантириш” тугмаси – ушбу тугма босилганда, ҳисобот шаклланади; “созлаш” тугмаси – ушбу тугма босилганда, ҳисобот соловчиси акс этади (ғойиб бўлади). Ушбу тугма “акциз солиғи” ҳисоботини шакллантиришда белгиланган турдаги акцизли маҳсулотлар (алкоголь маҳсулотлар, заргарлик буюмлари ва ҳ.к.) бўйича кўрсатилган даврда ва тегишли ташкилотлар бўйича ҳисоботлар шакллантириш имконини беради. “Тарих” тугмаси – ушбу тугма босилганда, ташкилотдан жўнатилган электрон ҳужжатлар бўйича тарих кўринади. “Таҳрир қилиш режими” тугмаси – ушбу тугмага босилганда шакллантирилган ҳисобот Microsoft Excel дастурига (агар у компьютерда бор бўлса) экспорт қилинади. “Е-Репорт” тугмаси – ушбу тугма босилганда, электрон ҳужжатларни дастурдан чиқмаган ҳолда Давлат солиқ инспекцияларига фойдаланувчининг шахсий хонасига жўнатиш амалга ошади. Мавжуд ҳисоботларнинг бир қисми расшифровка имкониятларини ўз ичига олган бўлиши мумкин, яъни зарур катакка босилганда экранда меню пайдо бўлиб, у ердан зарур ҳисоботни танлаш мумкин. Солиқлар бўйича ҳужжатлар шакллари имтиёзлар расшифровкасига эга бўлиб, улардан меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар ва имтиёзлар суммаси кўрсатилган ҳолатдаги зарур имтиёзни танлаш мумкин.

1.1.8.7 версияси “БЭМ (1.1.8.7)”нинг “БЭМ (1.1.8.5)”га қараганда афзалликлари:

1. Солиқ тўловчининг календари янгиланди.
2. Муайян даврларда солиқ ва ажратмалар бўйича фоизларни сақлаш имконияти қўшилди.

3. Дастурда ишни бошлашга ёрдам берадиган ахборот базасининг бошланғич созлаш мастери қўшилган бўлиб, унинг ёрдамида корхонанинг рўйхатга олиниш маълумотларини киритиш, шунингдек, ҳисоб сиёсатини созлаш мумкин.

4. “Товар ҳисоботи” ҳисоботига ўзгартиришлар киритилди. Энди ҳисобот нафақат “2920” счёти, балки “292*” кодли барча счётлар бўйича маълумотларни ўз ичига олади.

5. “Тўлов счёти”, “Ишонч қоғози”, “Табель”, “Пластик карточкалар бўйича тўлов” хужжатларини рақамлаштиришда йил доирасида даврийлик ўрнатилди. 1.1.8.7 версиясигача янгилашдан олдин ушбу хужжатлар бўйича рақамларни текшириш ва ҳар бир йил доирасида рақамлар такрорланишига йўл қўймаслик керак.

6. Бошқа ўзгаришлар ва яхшиланишлар.

Хулоса ўрнида шуни айтишимиз мумкинки, БЭМ маҳсулотларидан фойдаланиш бўйича малака ошириш курсларини ташкил этиш, ўзбек ва рус тилларида ўқув қўлланмалар ишлаб чиқиш, тарғибот ишларини янада кенгайтириш, солиқ тизимидаги ўзгаришларни тизимга автоматик жорий қилиш, ушбу дастур имкониятларидан фойдаланишни йўлга қўйишни жорий қилиш орқали иш сифатининг ошишига эришиш мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Аюпов Р.Х., Болтобоева Г.Р., Аюпов Х.Р. «БЭМ - Бухгалтерга электрон мадад» дастурини ўрганиш бўйича услубий қўлланма. - Т.: ТМИ, 2011, - 445 бет.

2. Bolibekov B.O., Musaev A.N., Turabbayev B.B. Buxgalteriya hisobini avtomatlashtirish./ O'quv qo'llanma. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi TMI.-T.: Iqtisod-Moliya, 2013, - 168 bet.

3. Караваева И.В. Налоговое регулирование рыночной экономики: Учеб. пос. для вузов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. - 215 с.

Ишбилармонлик муҳитини яхшилаш ва инвестициялар жалб қилиш – мамлакат иқтисодиёти ривожининг асоси

Амонова Назокат Уткуровна¹

¹*ТДИУ ассистенти, e-mail: n.amonova@tsue.uz*

Маълумки, жаҳон амалиётида кўплаб мамлакатлар иқтисодий муваффақиятларга иқтисодиёт ва унинг тармоқларини эркинлаштириш туфайли эришишган. Ҳозирги кунда Ўзбекистон Республикасида ҳам жамият ҳаётининг барча соҳалари, шу жумладан, иқтисодиётни эркинлаштиришга қаратилган тадбирлар амалга оширилмоқда. Ташқи иқтисодий сиёсатни эркинлаштириш ислохотларни амалга ошириш имкониятларини кенгайтиради, ўтиш даври